

R. VII: 2009

Nr 10 (202)

Data odczytu: 11.3.2009

Data wydania: 11.3.2009

Marek Szajerka

762. spotkanie

Średniowieczne figury terakotowe i inne wtórne detale architektoniczne na ścianach wieży kościoła św. Mikołaja

Ściany kościoła św. Mikołaja, szczególnie wieży, w obecnej formie z końca XVIII w., to też lapidarium średniowiecznych detali architektonicznych wyjątkowej wartości.

Badania archeologiczne prowadzone na Górze Zamkowej w latach 2006-2008 i znajdowane tam artefakty pozwalają bliżej przyjrzeć się detalom architektonicznym na ścianach kościoła św. Mikołaja. Dotyczy to zarówno figur terakotowych na ścianie zachodniej wieży oraz niewielkich figur na ścianie północno-wschodniej wieży. W powszechnej świadomości Grudziądzan znane są figury na ścianie zachodniej. Ich istnienie odnotowano m.in. w Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce. Powiat grudziądzki, wydanie z 1974 r. Wg tradycji pochodzą one z kaplicy zamkowej. Zdjęcia figur umieszczono na obwolucie wydania materiałów z II sesji Grudziądz miastem Chrystiana. Pierwsze zdjęcia tych figur pod koniec lat 90 XX w. wykonał b. dyrektor III LO p. Mieczysław Kucharski. Wówczas odkryto glazurowaną figurę wodnika.

Nie miejsce tu na ścisłe rozważania odnośnie ich czasu powstania. Figury przedstawiają Chrystusa Króla, Matkę Boską z Dzieciątkiem oraz wodnika. Zapewne nie będzie błędem określenie, że jest to pozostałość tympanonu z 2 połowy XIII w. Pod figurami umieszczono zworniki sklepień. Ten tympanon w nauce jest praktycznie nieznany. Możliwe, że może być starszy od tympanonu na Zamku Bierzgłowskim, określanego jako najstarszy zabytek tego typu w Prusach, z przełomu XIII/XIV w.

Tymi zapewne detalami z zamku już w XIX w. interesował się C. Steinbrecht. Postulował on demontaż tych elementów z wieży w celu ich zabezpieczenia przed warunkami atmosferycznymi.

Mniej znane są cztery ozdobne cegły, prawdopodobnie ze znakami zodiaku na ścianie północno-wschodniej wieży. Zdjęcia tych figur, w lipcu 2008 r. wykonał p. Wojciech Orzepowski z Wrocławia, jeden z głównych moderatorów portalu „Zamki w Polsce. Forum miłośników zamków”, <http://zamek.mojeforum.net/index.php>. W. Orzepowski jest również założycielem portalu „Zamki w Polsce. Polskie zamki na fotografiach”, <http://zamkiwpolisce.prv.pl> Technika wykonania tych figur odbiega od gotyckich figur terakotowych na ścianie zachodniej. Jest to moje określenie bardzo subiektywne, ale bliżej im techniką wykonania do figur na czarze chrzcielnicy romańskiej w kościele św. Mikołaja. Podobne figury występują na zamku malborskim, ale też i w kościele św. Jakuba w Sandomierz, datowane na 1 połowę XIII w. W tej sytuacji nie można wykluczyć hipotezy, iż pochodzą z czasów obecności biskupa Chrystiana w Grudziądzu.

Warto zwrócić uwagę na zworniki sklepień, wg C. Steinbrechta wykonane z wapienia szwedzkiego. Jest to ten sam materiał, z którego wykonano czarę chrzcielnicy romańskiej.

W tym miejscu należy zaznaczyć, że w konfrontacji z wizytacją kanonika Strzesza z 1667 r., chrzcielnica kamienna w kościele pojawiła się po tym roku. Za czasów kanonika

Strzesza była chrzcielnica z brązu, oparta na lwich łapach. W tym miejscu, moim zdaniem warte odnotowania spostrzeżenie. Zworniki sklepień w kościele nie są ozdobne. Mają formę walca. Typologicznie są starsze od tych wtórnie wmurowanych w ścianę zachodnią wieży. Możliwe, iż przy podniesieniu sklepień użyto zworniki z wcześniejszej budowli o cechach romańskich.

Badania archeologiczne na Górze Zamkowej przybliżają uściślenie datacji powstania kościoła św. Mikołaja. Już w 2006 r., w trakcie rozbiórki kopca, przykrywającego ruiny wieży Klimek znaleziono element słupa kręconych schodów o podwójnej grubości palcówki gotyckiej. Słup z takich elementów znajduje się też w wschodniej klatce schodowej. Słup w zachodniej klatce schodowej ma elementy grubości palcówki.

Kolejnym ważnym detalem są kształtki portali znalezione podczas wykopalisk na Górze Zamkowej. Identyczne kształtki posiadają portale okienne i drzwiowe w kościele św. Mikołaja. Dotyczy to okien prezbiterium od strony zewnętrznej i wewnętrznej, zamurowanego portalu drzwiowego nawy północnej, portalu drzwiowego nawy południowej w środku kruchty z XVII w., portalu drzwi do wschodniej klatki schodowej od strony nawy północnej. Także na Górze Zamkowej znaleziono kształtki podobne gzymsu kapnikowego, zachowanego na ścianach naw bocznych i wieży. Analogicznie, do okresu międzywojennego w baptysterium kościoła św. Mikołaja znajdowały się ozdobne płytki ceramiczne z ornamentem roślinnym.

Przypuszczalnie najmniejsze znaczenie dla datacji, aczkolwiek bardzo ciekawe i szczególnie cenne w Polsce południowej są cegły o blacie zbliżonym do kwadratu, czyli podwójna palcówka. Tych cegieł znaleziono przy rozbiórce kopca w 2006 r. kilka sztuk a w trakcie badania skrzydła południowego zamku w 2008 r. kilkadziesiąt sztuk. Cegły te czasem określa się mianem późnoromańskich. Takie cegły są widoczne na archiwalnych zdjęciach prezbiterium, wykonanych przez fotografików Poznańskiego i Walesę w 1. połowie XX w.

Biorąc pod uwagę, że moda na wzór kształtki ceramicznej trwała około 20 lat, można napisać, iż po zakończeniu badań archeologicznych na Górze Zamkowej będzie możliwe uściślenie czasu budowy kościoła św. Mikołaja.

Opis zdjęć:

Figury terakotowe na ścianie północno-wschodniej wieży. Fot. W. Orzepowski.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.